

Seminář informačních dovedností

Vyhledávání v odborných elektronických zdrojích

Studijní text k 4. hodině

Obsah

1	Elektronické informační zdroje	4
1.1	Definice.....	4
2	Druhy EIZ.....	4
2.1	Elektronické knihovní katalogy.....	4
2.2	Digitální knihovny.....	4
2.3	Oborové portály a brány.....	5
2.4	Profesionální informační databáze.....	5
2.5	Primární, sekundární a terciární dokumenty	6
3	Databáze	6
3.1	Databáze dostupné na MU	7
3.1.1	Multioborové databáze	8
3.1.2	E-časopisy a e-knihy	8
3.1.3	Discovery	9
3.1.4	Full Text Finder	9
4	Jak najít, co hledám?	9

1 Elektronické informační zdroje

1.1 Definice

Elektronické informační zdroje (EIZ) jsou zdroje informací, které existují v elektronické podobě a jsou dostupné pomocí počítačové sítě či jiné technologie. Liší se tematikou, typem, rozhraním atd.

Umožňují vám prohlížet rejstříky (někdy též zvané indexy) např. podle jmen autorů, názvů dokumentů apod. Nebo vyhledávat pomocí jednoduchého či pokročilého vyhledávání. Vyhledávat lze na základě klíčových slov či slovních spojení. Také je umožněno vyhledávání ze všech polí záznamu nebo z různých polí pro vyhledávání. V pokročilém vyhledávání má uživatel možnost kombinovat vyhledávání z různých polí současně. Eventuálně dále omezit vyhledávání např. na rok vydání, jazyk, formu či žánr dokumentu i určitou dílčí bázi (např. v případě souborného katalogu MU vybrat katalog určité fakulty nebo specializovanou bázi).

2 Druhy EIZ

Pokud se budeme zabývat typy EIZ, uvidíme, že sem spadá mnoho různých zdrojů. Podívejme se na základní přehled. Patří sem:

2.1 Elektronické knihovní katalogy

Knihovní katalog je uspořádaný soupis (seznam), který obsahuje základní bibliografické údaje o knihovních fondech knihovny a informaci o umístění jednotlivých exemplářů. Může jít buď o soupis fondů jedné knihovny, nebo o tzv. souborný katalog, který zahrnuje fondy více knihoven. Listovat a vyhledávat v katalozích lze nejčastěji přímo online přes internet nebo z lokálních stanic PC v určité knihovně.

☞ [Souborný katalog MU](#)

☞ [Souborný katalog ČR](#)

☞ [Katalog Moravské zemské knihovny v Brně](#)

☞ [Katalog Národní knihovny ČR](#)

2.2 Digitální knihovny

Digitální knihovna je online služba, která vám poskytuje přístup k digitálním či digitalizovaným dokumentům. Zařadit sem můžeme nejen digitalizované dokumenty knihoven a archivů, ale také volně dostupné plné texty diplomových prací či publikační činnost akademiků, různé repozitáře apod. Díky digitálním knihovnám získáte přístup k publikacím, aniž byste museli navštívit příslušnou

instituci. Často se jedná o historické a ohrožené dokumenty nebo o volné dokumenty, tj. ty, u nichž vypršelo autorské právo. Mohou to však být i dokumenty nové, které jsou takto poskytovány (veřejnosti nebo s autorizovaným přístupem). Sem můžeme zařadit např. právě archivy kvalifikačních vysokoškolských prací.

☞ [Europeana](#) – je sbírkou evropského kulturního dědictví online.

☞ [Projekt Gutenberg](#) – poskytuje přes 40 000 e-knih zdarma, můžete si je stáhnout do počítače nebo do čtečky.

☞ [Národní digitální knihovna](#) – patří sem projekt Kramerius, Manuscriptorium a Webarchiv

☞ Kvalifikační práce – archivy prací diplomových, disertačních

(např. <http://theses.cz> – český archiv, většinou se vyžaduje autorizovaný přístup; práce MU najdete i v archivu v IS MU, <http://is.muni.cz/thesis>).

2.3 Oborové portály a brány

Oborová brána (nebo někdy zvaná tematická, předmětová či informační brána) je služba v síťovém prostředí, která vám poskytuje přístup k online zdrojům vybraného oborového či tematického zaměření.

☞ [Metodický portál RVP](#) – jedná se o metodickou podporu učitelů, kde jsou sdíleny jejich zkušenosti a inspirace

☞ [Infomine](#) – jedná se o sbírku odborných zdrojů zaměřenu přímo na studenty vysokých škol a akademiky. Obsahuje odkazy na databáze, e-knihy, články, bulletiny atd.

☞ [Jednotná informační brána](#) – není zaměřena na konkrétní obor, avšak jedná se o bránu, kde je možné jedním dotazem prohledat mnoha katalogů českých i zahraničních knihoven, potom také souborné katalogy a plnotextové databáze.

2.4 Profesionální informační databáze.

Na EIZ můžeme nahlížet ještě z hlediska dostupnosti. Jak asi tušíte či víte, ne vše je na internetu (i jinde) dostupné, ne vše je navíc dostupné zdarma. Nejjednodušším způsobem můžeme rozdělit EIZ na:

- **volně dostupné** – veřejně přístupné (např. Google Scholar, Scirus),
- **licencované** – zpřístupněny na základě licenčních smluv (např. databáze na MU).

Výhodou volně dostupných zdrojů je kromě jejich snadné dostupnosti zajisté také jejich vysoké množství. Nevýhodou je však riziko jejich nedůvěryhodnosti. Je nutné je stále ověřovat, posuzovat a hodnotit.

Licencované EIZ jsou profesionální odborné informační zdroje (dále jen databáze), které jsou placené. Přístup do nich lze získat pomocí licenčních smluv. Ale nezapomínejte, knihovny tyto databáze nakupují a vy tak díky knihovnám do nich můžete získat přístup.

EIZ lze samozřejmě rozlišovat i podle témat a oborů, na které jsou zaměřeny. Tím základním je členění na EIZ **multioborové** a **specializované**. Multioborové EIZ pokrývají širokou tematickou oblast, kdežto specializované se věnují užšímu okruhu témat, jsou zaměřeny na obor či určitou oborovou specializaci.

2.5 Primární, sekundární a terciární dokumenty

Řada z vás již pravděpodobně o tomto rozdělení dokumentů slyšela, my bychom se rádi zaměřili na to, jaké informace v těchto dokumentech můžete najít.

- **Primární dokument**, s nímž vždy budete při psaní svých závěrečných prací pracovat, obsahuje původní informaci, která se zde vyskytuje poprvé. Touto informací může být text, obraz, zvuk, video, animace atd.
- **Sekundární dokument** je pak dokument popisující primární dokument (např. bibliografie, záznam v katalogu) nebo z primárního dokumentu vychází. Sekundárním dokumentem může být také dokument, který obsahuje části textu nebo informace z primárního dokumentu, např. přehledové monografie, slovníky, encyklopedie, učebnice, skripta, diplomky apod.
- **Terciární dokument** obsahuje informace o dokumentech sekundárních, případně zprostředkovává přístup k informacím zde obsaženým. Patří sem tedy bibliografie bibliografií či databáze databází. Encyklopedie mohou být také terciárním zdrojem (představte si např. Wikipedii).

3 Databáze

Databáze budeme v tomto textu považovat za elektronické profesionální licencované informační zdroje. Podívejme se nyní na jejich výhody:

- ✓ Kvalita informací – kdykoliv budete čerpat z databází, máte jistotu, že se bude jednat o informace ověřené, profesionální a často i recenzované.

- ✓ Přidaná hodnota – u článků, e-časopisů, e-knih apod. naleznete anotaci, klíčová slova a další prvky, které vám pomohou v orientaci v textu.
- ✓ Kvalitnější vyhledávání – vyhledávací rozhraní je přívětivé, intuitivní. Díky nabízeným možnostem vyhledávání často dosáhnete přesného relevantního výsledku.
- ✓ Nadstavbové funkce – databáze často umožňují různé vychytané funkce. Např. si můžete ukládat výsledky svého hledání, prolinkovat se do jiného zdroje s plným textem, objevují se i další personalizované funkce jako možnost tagování, překládání, vytvoření si osobního účtu apod.

Nejspíš vás budou zajímat i nevýhody databází. Ty jsou spíše závislé na osobě člověka, který s nimi pracuje. Někteří vidí jako hlavní nevýhodu převažující jazyk angličtinu. Pokud angličtinou opravdu nevládnete, můžete zkusit různé překladače, např. <http://translate.google.cz>, které vám alespoň trochu pomohou. Další nevýhodou může být nedostupnost databází, vaše nejbližší knihovna nebude mít zrovna vaši oborovou databázi předplacenou. V tu chvíli je třeba hledat zdroj jinde nebo se rozjet do jiné knihovny. Při hledání v databázích je důležité mít na mysli jednotlivé druhy EIZ. Ne vždy se jedná o databázi s plným textem.

Rozlišujeme tedy tyto databáze:

- **fulltextové** (např. EBSCO) – obsahují plný text článku, knihy apod.,
- **faktografické** (např. PubChem) – obsahují konkrétní údaj, např. numerickou hodnotu, výklad hesla apod.,
- **bibliografické/abstraktové** (např. ERIC) – obsahují jen abstrakty, klíčová slova a bibliografické údaje,
- **citační** (např. Web of Science, SCOPUS) – sledují citovanost vědeckých článků (tzv. citační ohlasy). V současnosti jsou důležitými zdroji pro hodnocení vědy a výzkumu na univerzitách, vysokých školách a dalších vědeckých pracovištích.

3.1 Databáze dostupné na MU

Databáze přeplacené Masarykovou univerzitou naleznete na adrese ezdroje.muni.cz. Jako student či akademik k nim máte přístup zdarma, a to z knihoven MU nebo díky vzdálenému přístupu, např. přes síť MUNI. Na webu si můžete zdroje seřadit podle fakulty, oboru či podle abecedy. Ze začátku vám doporučuji seřadit si je jen podle fakulty a najít si nevhodnější zdroje podle popisu.

Se sítí MU je propojený i Google Scholar. Pokud budete k síti připojeni a budete přes Scholar hledat, vyhledávač vás odkáže na plné články dostupné na MU.

3.1.1 Multioborové databáze

Pokud nenajdete svoji oborovou databázi, nic není ztraceno! Jsou tu ještě multioborové databáze. Podívejme se na nejoblíbenější z nich.

☞ [EBSCO](#)

Oblíbená databáze má přes 12 000 e-časopisů. Hledejte v jednoduchém či pokročilém vyhledávání a užívejte si, k jakým plným textům článků se dostanete.

☞ [ProQuest Central](#)

Další skvělá fulltextová databáze má asi 8 000 e-časopisů s články s plnými texty ze 160 disciplín, dále pak obsahuje různé kvalifikační práce, profily firem, tituly novin atd. Byl by hřích se do této databáze nepodívat.

☞ [Web of Science](#)

Web of Science je citační a bibliografická databáze. Umožňuje sledovat citovanost vědeckých článků a aktuálnost bibliografických údajů článků a jejich abstraktů z více než 8 000 předních světových časopisů ze všech oblastí vědy. Sledovat kvalitu zdrojů podle citovanosti můžete také v databázi Journal Citation Reports.

☞ [Wiley Online Library](#)

Databáze je sbírkou zdrojů nakladatelství John Wiley & Sons zahrnující mj. i plné texty z oblasti medicíny, psychologie, sociálních věd, nebo humanitních věd. Obsahuje přes 4 miliony článků z asi 1 500 časopisů, přes 10 000 e-knih a další zdroje.

3.1.2 E-časopisy a e-knihy

Portál elektronických časopisů MU je dalším důležitým nástrojem, který můžete při práci s elektronickými zdroji využít. Umožňuje vám přístup do jednotné databáze elektronických časopisů a knih dostupných na MU. Hledáte-li konkrétní titul časopisu, nemusíte proto prohledávat každou databázi zvlášť.

Můžete zde vyhledávat dle názvu, klíčového slova či identifikátorů ISSN a ISBN. Rovněž můžete procházet jednotlivé oborové disciplíny.

E-knihy kromě Portálu elektronických časopisů můžete vyhledávat např. v databázích:

☞ [EBSCO eBook Academic Collection](#)

3.1.3 Discovery

Jedná se o metazdroj, který současně prohledává všechny e-zdroje na MU. Prohledává také knihovní katalog Aleph MU a Archiv závěrečných prací na MU.

Je zde k dispozici také seznam dostupných časopisů a knih, export do různých citačních formátů a manažerů, tisk a řada dalších funkcí

3.1.4 Full Text Finder

Jedná se o službu, která vám pomáhá hledat plné texty článků. Pokud ikonku najdete, můžete na ni kliknout a služba se pokusí dohledat plný text k danému zdroji a tuto informaci vám v okně prohlížeče předá (včetně odkazů na tištěné publikace dostupné v knihovnách MU).

4 Jak najít, co hledám?

Tyto informace se vám budou hodit zejména při psaní seminárních či závěrečných prací nebo vždy, když budete potřebovat najít co nejvíce zdrojů k danému tématu a neznáte všechny konkrétní tituly, které se touto tematikou zabývají.

Vyhledávání informací je činnost, jejímž cílem je identifikace relevantních dokumentů nebo informací v informačních zdrojích.

1. krokem bude definování toho, CO chci najít.

V této fázi jde zejména o porozumění předmětu vyhledávání (CO chci hledat) a určení klíčových pojmů a vztahů mezi nimi.

Význam skautingu jako prevence sociálně patologických jevů u pubescentů

- uveďte téma otázkou
- identifikujte klíčové pojmy – používejte spíše podstatná jména, pokuste se vyhnout tzv. stopslovům jako předložkám, slovesům, přídavným jménům (pokud nejde o ustálené spojení typu sociální deviace)
- vyberte synonyma a variantní tvary slov – např. dějiny a historie, adolescenti a pubescenti. Pokud o tématu víte jen velmi málo, využijte pro seznámení se s tématem odborné encyklopedie, slovníky, příruční literaturu atp., nebo zkonzultujte téma s vyučujícím. Na základě nově získaných informací téma upřesněte.

2. Vyberte zdroj, KDE chcete hledat.

Je dobré neomezovat se na jeden zdroj, ale najít co nejvíce možných pramenů. Začleňte téma do konkrétního oboru – tzn., zjistěte, zda existuje vhodný oborový zdroj, specializovaná databáze apod. Zamyslete se nad tím, jaké druhy dokumentů jsou pro vás nejvhodnější. Můžete se pokusit najít dokumenty co nejrozmanitější. Například monografii, sborník, odborný článek, záznam přednášky, video, prezentaci apod. Také v jakém časovém rozmezí, jazyce atd.

Udělejte si přehled o dostupných odborných zdrojích, které můžete využít a z nichž můžete čerpat. Zjistěte si, zda k nim máte přístup, zda potřebujete informace odborné, všeobecné či populární.

3. Dále se zaměřte na to, JAK vyhledávat.

Využijte logické spojení slov pomocí operátorů. To je obzvlášť přínosné, když potřebujete více či méně výsledků hledání. Pokud chcete svůj dotaz zúžit a mít výsledků méně, použijte operátor AND. Vyhledají se ty dokumenty, které obsahují obě tato slova (*např. jsme v databázi ProQuest a zadáme prevention AND teens*). Dotaz zužuje také operátor NOT. Z výsledků vyhledávání budou vyloučeny záznamy obsahující výraz za operátorem NOT (*např. prevention AND teens NOT children*). Naopak operátor OR slouží k rozšíření výsledků o synonyma. Vyhledávají se dokumenty, které obsahují alespoň 1 z uvedených termínů, mezi nimiž je operátor OR (*např. teens OR adolescents*). *Můžeme si zde také vyzkoušet postupné omezování výsledků na bočním panelu, aby jich nebylo tolik.*

Booleovské operátory

Při vyhledávání se vám často stane, že nejste spokojeni s výsledkem. Buď jste našli příliš mnoho, nebo příliš málo informací. K tomu, abyste svůj požadavek upravili tak, aby vyhledávání bylo co nejefektivnější, můžete využít tzv. Booleovské operátory. Jedná se o vyjádření logických vztahů mezi výrazy pomocí AND, OR a NOT.

AND

- Slouží k zúžení výsledku vyhledávání.
- Znamená, že se vyhledají jen ty dokumenty, které obsahují všechny hledané termíny, mezi kterými je operátor AND.
- Př. *prevention*¹ AND *teens* – vyhledaná množina záznamů/dokumentů musí obsahovat oba termíny – prevence a zároveň teenagery.

¹ Klíčová slova zadávejte v jazyce, v němž chcete, aby byly napsány výsledné dokumenty.

OR

- Rozšiřuje dotaz.
- Znamená, že se vyhledají dokumenty, které obsahují alespoň jeden z uvedených termínů, mezi kterými je operátor OR.
- Používá se pro spojení synonym a příbuzných pojmů.
- Př. prevention AND teens OR adolescents – vyhledaná množina záznamů/dokumentů obsahuje alespoň jeden z termínů nebo oba dva termíny a k tomu musí obsahovat termín prevence.

NOT

- Zúžuje dotaz.
- Z výsledku vyhledávání budou vyloučeny dokumenty obsahující výraz uvedený za operátorem NOT.
- Př. prevention AND teens NOT smoking – vyhledaná množina záznamů/dokumentů neobsahuje termín kouření, musí však obsahovat termín teenageři a prevence.

Divoké karty

Divoké karty slouží k vyhledávání různých variant slov podle kořenů slov apod.

?, * - zastupují 1 či více znaků na začátku, uprostřed či na konci slova. Tzn., najde všechna slova se stejným kořenem, ale různými předponami, příponami či různé varianty jednoho slova (např. *půjdu do databáze EBSCO a do titulu zadám teen**). Je zde možné vyhledávat také články v češtině, i když jich samozřejmě není tolik jako v angličtině popřípadě jiných světových jazycích.

(pravý ALT + X) – umožní současně najít verze slov, jež se liší o 1 či více znaků uprostřed či na konci slov (např. v americké a britské angličtině slova, množná čísla daných termínů, např. *behavio#r*).

! – nahradí právě 1 znak uprostřed či na konci slova, užitečné například, když nevíme, zda máme zvolit jednotné či množné číslo (např. *adolescent!*).

„“ – umožňuje napsání fráze, kterou vyhledávač najde v takovém tvaru, jakém byla napsána (v EBSCO si do titulu zadáme „social deviance“ a pak *social deviance*, abychom viděli rozdíl výsledků vyhledávání).

4. Poté formuluji VYHLEDÁVACÍ DOTAZ.

Můžete se seznámit s daným vyhledávacím systémem např. prostřednictvím *Nápovědy, Help, FAQ* apod.

Složené dotazy v pokročilém vyhledávání jsme si již ukazovali. Stejně tak je můžeme zadat do pole jednoduchého vyhledávání, kde mezi jednotlivá klíčová slova musíme vypsát operátory ručně. *Např. (adolescents OR teenagers) AND prevention NOT smoking.*

5. PPŘÍZPŮSOBÍME dotaz vyhledávacímu systému.

To znamená, že ne vždy všechny zdroje umožňují používání všech divokých karet, které jsme si ukazovali. Operátory bývají stejné a jsou často přednastaveny v pokročilém vyhledávání. Databáze podobně jako elektronické katalogy umožňují hledat v údajích o dokumentech, např. název, autor, abstrakt, klíčová slova apod. Některé umožňují také vyhledávání v plném textu.

6. Získané výsledky VYHODNOTÍME.

Když potřebujete více výsledků, co nejméně zpřesňujte dotaz, postupujte od nejužšího pojmu, který následně zobecňujte. Neomezujte vyhledávání (např. časově), používejte operátor OR (synonyma či příbuzná slova), nikoliv NOT, používejte zástupné znaky, doplňujte další klíčová slova.

Když chcete výsledků méně, používejte spojení slov pomocí AND a operátor NOT pro vyloučení některých pojmů. Omezujte dotaz, využijte pokročilého vyhledávání, nepoužívejte obecné či abstraktní termíny.